

**МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
INTERNATIONAL LAW**

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-37-22>

УДК 327: 340.15

О. А. ГАВРИЛЕНКО

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного і європейського права
E-mail: o.gavrylenko@karazin.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5554-4919>
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
ПРОЦЕСІВ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ЧЕРЕЗ ЕКОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ:
ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ НАРИС**

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* У статті висвітлено процес формування основ міжнародно-правового регулювання процесів міграції населення через екологічні чинники, визначення його основних етапів та виявлення специфіки відповідних міжнародно-правових джерел, притаманних кожному періоду.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Зазначено, що природні зміни та екологічні катастрофи, які унеможливили проживання груп людей в ареалі їхнього традиційного мешкання, з найдавніших часів спричиняли масові переселення до теренів, більш придатних для проживання, усе ж підґрунтя міжнародно-правового регулювання процесів міграції населення через екологічні чинники становлять лише напрацювання міжнародних організацій протягом 20-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. З певними застереженнями можемо виокремити три основні етапи цього процесу: 1) етап функціонування Ліги Націй, підготовчий, коли закладалися міжнародно-правові засади регламентації статусу біженців загалом; 2) етап вдосконалення міжнародно-правового підґрунтя для вирішення проблем міграції (без спеціального виокремлення міграції з екологічних причин), що хронологічно охоплював другу половину 40-х – початок 70-х рр. минулого століття; 3) етап опрацювання міжнародно-правових актів, в яких вже відображається розуміння взаємозв'язку між гострими проблемами навколишнього середовища та міграційними процесами, а також передбачаються певні заходи, спрямовані на захист прав екологічних мігрантів. Останній етап триває й досі.

Висновок. Обґрунтовано висновок про те, що міграція населення через екологічні чинники є складним міжнародним феноменом, який ставить перед світовою спільнотою низку важливих завдань. Для задоволення потреб правового регулювання екологічної міграції населення на універсальному рівні нині вже сформовано певну нормативну базу, яка, однак, все ж потребує вдосконалення. Поступово також наростає актуальність здійснення кодифікації міжнародно-правових норм, спрямованих на отримання детальної оцінки стану навколишнього середовища та міграційних потоків, регламентацію процесів міграції через екологічні чинники та захист прав екологічних мігрантів. Однак, нині така діяльність поки що може розглядатися лише як перспектива.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *міжнародне право, історія міжнародного права, міграційне право, сталий розвиток, біженці, екологічні проблеми, екологічні мігранти, міжнародні організації.*

Як цитувати: Гавриленко О. А. Становлення основ міжнародно-правової регламентації процесів міграції населення через екологічні чинники: історико-юридичний нарис. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право».* 2024. Вип. 37. С. 189-201 . <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-37-22>

In cites: Navrylenko O. A. (2024). Formation of the foundations of international legal regulation of population migration processes due to environmental factors: historical and legal essay. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law"*, (37), P. 189-201 . <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-37-22> (in Ukrainian)

Постановка проблеми.

Протягом останніх десятиріч у доктрині та повсякденній практиці міжнародного права постійно посилюється увага до питань пов'язаних із негативними змінами, що відбуваються в оточуючому середовищі, а також протидії небезпечним наслідкам цих процесів

як на універсальному, так і на регіональному рівні.

Суттєву загрозу для людства в цьому плані вбачають у зміні клімату, що означає переінакшення кліматичних моделей внаслідок діяльності людини, що виходить за межі природної кліматичної мінливості [1].

Найбільш негативні наслідки зміни клімату особливо помітні серед тих людей і спільнот, які найменшою мірою відповідальні за виникнення цього явища [2]. За даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC), близько 3,3-3,6 млрд. людей нині живуть у середовищах, які є надзвичайно вразливими до зміни клімату [3].

Серед тих, хто страждає від найбільш серйозних наслідків є насамперед люди, які мешкають в Африці, Азії [4], Центральній і Південній Америці, найменш розвинених країнах, на малих островах і в Арктиці, корінні народи в усьому світі, дрібні виробники продуктів харчування та домогосподарства з низькими статками. Практика показує, що зміна клімату негативно впливає на здоров'я людей, засоби до існування та ключову інфраструктуру, в тому числі у містах, і особливо серед економічно та соціально маргіналізованих міських мешканців. Окрім того, вона позначається на продовольчій та водній безпеці та уповільнює продуктивність сільського господарства в усьому світі, а також завдає шкоди секторам економіки, які зазнали кліматичного впливу [3].

Міжнародні інституції зазначають, що зміна клімату та екстремальні погодні умови все більше спричиняють внутрішні переміщення людей [3], а також потенційно сприяють міграційним рухам через кордони. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), лише у 2021 р. екстремальні погодні явища, такі як аномально сильні опади, тривала посуха, хвилі спеки та циклони, спричинили появу 23,7 мільйонів внутрішніх переселенців [5].

Більшість із них були переміщені в межах своїх рідних країн, тоді як певна їх кількість була змушена перетинати кордони в пошуках безпеки та захисту [6].

Раптові стихійні лиха, такі як повені чи циклони, а часом і сильні землетруси (як, наприклад, такий, що стався у Туреччині та Сирії в лютому 2023 р. [7]) часто не залишають людям вибору, окрім як шукати притулку деінде.

Причиною міграції великої кількості населення є й аварії на атомних електростанціях (Чорнобиль, 1986; Фукусіма, 2011). Так, прямим наслідком аварії на Чорнобильській АЕС стало створення зони відчуження Чорнобильської АЕС. Евакуація жителів України із 30-кілометрової зони навколо ЧАЕС брала початок 27 квітня 1986 р., коли було вивезено мешканців із м. Прип'ять. Загалом протягом

50-ти днів було евакуйовано 91,2 тис. осіб із 71 населеного пункту [8, с. 32].

Понад 50 тисяч квадратних кілометрів території України зазнали радіоактивного забруднення [9, р. 60].

На міграційні процеси впливають й екологічні наслідки злочинних методів ведення війни. Недавнім прикладом можуть служити дії російських окупантів під час російського вторгнення в Україну, зокрема, знищення 6 червня 2023 р. збройними силами РФ греблі Каховської гідроелектростанції, що є воєнним злочином та в разі доведення умисності дій у майбутньому потенційно може розглядатися як акт екоциду. Адже внаслідок підриву греблі ГЕС було зруйновано унікальну екосистему, забруднено води р. Дніпро та акваторію Чорного моря, завдано іншої суттєвої шкоди довкіллю. Через це понад 16 000 осіб, які опинилися в зоні лиха [10], були змушені покинути місця свого постійного мешкання.

У 1993 р. в документі «Становище біженців у світі» УВКБ ООН визначило чотири основні причини появи потоків біженців: політична нестабільність, напружена економічна ситуація, етнічні конфлікти та погіршення стану довкілля [11, р. 1]. Отже причиною міграції населення можуть бути не лише політичні, воєнні або економічні фактори, але й екологічне становище в конкретній місцевості. Зміни клімату, стихійні лиха, екологічні катастрофи (в тому числі й антропогенного характеру) змушують людей покидати місця свого постійного проживання, мігрувати, перетворюватися на біженців. І так було протягом усієї історії людства. У зв'язку з цим узагальнення досвіду, набутого протягом історичного розвитку, вбачається надзвичайно важливим з точки зору вдосконалення сучасних підходів до вирішення проблем, які постають нині.

Стан наукового дослідження теми. Проблема становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання процесів міграції населення, зокрема й через екологічні чинники, побіжно зачіпалася у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців – правників, економістів, екологів, соціологів, демографів, політологів. Серед них праці М.М. Бедрія [12], Р. Блека [13], Н.В. Гунько [8], О.А. Васянович [14], Т.І. Длугопольської [15], У.О. Дугласа [16], Д.В. Іванова та Д.К. Бекашева [17], О.В. Попика [18], О.Г. Пуригіної та С.Е. Сардак [19], Ю.І. Римаренка [20], Ф. Флінтан [21], Ю.В. Чайковського [22] та ін. Спеціальні ж дослідження історико-правових аспектів

міжнародно-правової регламентації міграції населення через екологічні фактори у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі досі не здійснювалися.

Мета дослідження. Метою дослідження є історико-правове висвітлення формування основ міжнародно-правового регулювання процесів міграції населення через екологічні чинники, визначення його основних етапів та виявлення специфіки відповідних міжнародно-правових джерел, притаманних кожному періоду. Автор свідомо обмежує коло розглянутих джерел міжнародного права лише універсальним рівнем, вважаючи, що саме вони й становлять підмурок міжнародно-правової регламентації міграційних процесів.

Основні результати дослідження. В історичних та юридичних дослідженнях, так само, як і в сучасних міжнародно-правових актах [23], неодноразово наголошувалося, що з найдавніших часів природні зміни та екологічні катастрофи, що унеможлилювали проживання груп людей в ареалі їхнього традиційного мешкання, спричиняли більш або менш масові переселення до територій, які були придатнішими для проживання та виробництва продуктів харчування.

Яскравим прикладом можна вважати стародавню цивілізацію Месопотамії та Південної Азії, де внаслідок суттєвих змін довкілля люди були змушені мігрувати. Основною екологічною проблемою стало засолення, яке спричинило стрімке розширення земельних площ, які поступово перетворювалися на цілковито непридатні для сільськогосподарського використання. Окрім того, зміна клімату спричинила загальне підвищення температур, що в свою чергу зумовило посуху. Через це врожаї суттєво зменшувалися і через скорочення виробництва продуктів харчування люди були змушені змінювати місця свого постійного перебування [24].

У схожій ситуації опинилася й Харапська цивілізація (3300-1300 рр. до н.е.), яка розташовувалася на теренах сучасного Пакистану, в районі заливних лук ріки Інд [25, р. 23-26]. Чисельність її населення в роки розквіту становила близько 5 млн. осіб. Експлуатація ресурсів, а також тектонічна активність призвели тут до екологічної кризи. Вчені припускають, що занадто інтенсивне землекористування, випасання худоби, засолення та вирубування лісу призвели до занепаду цієї цивілізації. Тектонічні зрушення змінили русла річок, які використовували місцеві жителі. Люди були змушені залишити місця свого

постійного проживання через скорочення запасів, і доступні засоби виробництва продуктів харчування не могли забезпечити життєдіяльність більшості населення [17, с. 9].

Чинники екологічного характеру спонукали до міграції й населення стародавнього Китаю. Як зазначає Г.О. Прунцева, нерівномірний розподіл опадів нерідко призводив тут до неврожаїв і голоду. Саме для запобігання цьому китайці створювали розгалужені системи штучного зрошення [26, с. 17]. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки та збереження сталої чисельності населення полісів в умовах складної екологічної ситуації хвилювали й давніх греків [27], які також активно мігрували, утворивши велику кількість нових держав-полісів у середземноморському та чорноморському регіонах [28, с. 50-58].

Звичайно, ані в стародавній час, ані в добу середньовіччя, ані в період нової історії в жодному разі не йшлося про міжнародно-правове регулювання процесів зумовленої екологічними катаклізмами міграції населення. Навіть сама проблема біженців у широкому розумінні (але переважно все ж через політичні чинники [29, с. 239-241]) стала об'єктом пильної уваги лише у 20-х роках ХХ ст. завдяки діяльності Ліги Націй [30, с. 9; 31, с. 163-164] та опрацюванню в міжнародних угодах, укладених під егідою Ліги Націй, поняття «біженець». Серед міжнародно-правових актів періоду Ліги Націй, спрямованих на захист прав біженців варто пригадати Угоду про видачу посвідчень особи російським і вірменським біженцям, про доповнення та внесення змін до Угоди від 5 липня 1922 р. та 31 травня 1924 р. (Женева, 12 травня 1926 р.), Угоду про правовий статус російських та вірменських біженців (Женева, 30 червня 1928 р.), Угоду про поширення на інші категорії біженців деяких заходів, вжитих на користь російських та вірменських біженців (Женева, 30 червня 1928 р.), Конвенцію про міжнародний статус біженців (Женева, 28 жовтня 1933 р.), Тимчасову угоду про статус біженців, які прибувають із Німеччини (Женева, 4 липня 1936 р.), Конвенцію про статус біженців, які прибувають із Німеччини (Женева, 10 лютого 1938 р.), Додатковий протокол до Тимчасової угоди та Конвенції про статус біженців, які прибувають з Німеччини, підписаним у Женеві, відповідно 4 липня 1936 р. та 10 лютого 1938 р. (відкритий для підписання в Женеві 14 вересня 1939 р.) [32].

Усі ці міжнародно-правові акти не містили жодних норм, спрямованих на врегу-

лювання статусу екологічних мігрантів і взагалі не містили вказівок на конкретні причини, що спонукали людей до зміни місця свого постійного перебування. Д.В. Іванов та Д.К. Бекашев цілком справедливо зауважували, що розробниками тогочасних міжнародно-правових актів «використовувався груповий або категорійний підхід, який полягав у тому, що перебування особи певної національної приналежності за межами країни свого походження та поза захистом уряду цієї країни було цілком достатньою умовою для визнання такої особи біженцем» [17, с. 10]. Наприклад, у ст. 1 Тимчасової угоди про статус біженців, які прибувають із Німеччини від 4 липня 1936 р. наголошувалося, що «в цій Угоді під терміном «біженець, який прибуває з Німеччини» мається на увазі будь-яка особа, яка оселилася в цій країні, не має будь-якого іншого громадянства, окрім німецького громадянства, і щодо якої встановлено, що за законом або фактично вона не користується захистом уряду Рейху» [33, с. 44].

Термін «екологічний біженець» з'явився вже після завершення Другої світової війни. Вперше його було запропоновано В. Вогтом у праці «Дорога до виживання», що була опублікована у Нью Йорку в 1948 р. [34; 35, р. 5]. Згодом, зі створенням нових міжнародних установ, діяльність яких спрямовувалася на вирішення проблем біженців, з'явилося розуміння необхідності уточнення наявного термінологічного апарату. З 60-х років ХХ століття в документах ООН залежно від ситуації, окрім терміну «біженці», використовувалися й інші, такі як «переміщені особи», «особи, переміщені всередині країни», «особи, які шукають притулку». Процес коригування та вироблення нових термінів тривав і пізніше. У 1976 р. Виконавчий комітет із програми Верховного комісара використав термін «особи, що клопочуть про надання притулку» [17, с. 13]. Пізніше УВКБ ООН дійшло висновку, що термін «біженець» не цілком коректно відображає позначення осіб, що переміщуються з екологічних причин, а більш коректним є термін «екологічний мігрант». Це поняття стало ширше використовуватися з кінця 70-х – початку 80-х рр. ХХ ст. [13, р. 1] й лише на початку ХХІ ст. воно набуло офіційного визначення. Так, у документах Міжнародної організації з міграції [36], країною-членом якої з 2002 р. є й Україна [37], під екологічними мігрантами (*environmental migrants*) розумілися окремі особи або їхні групи, які «з серйозних причин раптової або

поступової зміни навколишнього середовища, що негативно позначається на їхній життєдіяльності або умовах життя, змушені залишити своє місце проживання чи за своїм бажанням залишають його на певний або невизначений час і мігрують у межах своєї країни чи за її межі» [38, р. 2-3; 39, р. 25].

Основною серед міжнародних установ, що були покликані опікуватися проблемами міграції населення, стало Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) – агентство ООН, що є «глобальною міжурядовою організацією, яка присвячує свою діяльність порятунку життів, захисту прав і створенню кращого майбутнього для біженців, вимушено переміщених громадян та осіб без громадянства» [40]. Його було створено Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 4 грудня 1950 р. Важливу роль у розширенні повноважень УВКБ ООН відіграли Генеральна Асамблея та Економічна і Соціальна рада ООН (ЕКОСОП), а також Виконавчий комітет з Програми Верховного комісара, створений у 1957 р. Документи, прийняті Генеральною Асамблеєю та ЕКОСОП, започаткували та обґрунтували так звану систему «добрих послуг» УВКБ ООН. Ними прямо передбачалася можливість надання захисту певним категоріям біженців або певним їхнім групам. Зокрема, згідно п. 2 Резолюції 1388 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН «Доповідь Верховного комісара ООН у справах біженців» від 20 листопада 1959 р. УВКБ ООН надавалося право надавати «добрі послуги» біженцям, які не перебувають під опікою Організації Об'єднаних Націй [41].

У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1959 (XVIII) «Доповідь Верховного комісара ООН у справах біженців» від 12 грудня 1963 р. було заявлено про необхідність продовжувати надавати міжнародний захист біженцям та докласти зусиль на користь біженців, які перебувають під опікою Верховного комісара, а також біженців, яким він надає свої «добрі послуги», та звертати особливу увагу на нові групи біженців згідно з відповідними резолюціями Генеральної Асамблеї та директивами Виконавчого комітету (п. 1) [42]. Важливе значення мала й Резолюція 3143 (XXVIII) від 14 грудня 1973 року, у якій Генеральна Асамблея ООН просила Верховного комісара продовжувати свою діяльність з надання допомоги та захисту біженцям у межах своїх повноважень, а також тим, кому він надає свої «добрі послуги» або кому він покликаний надавати допомогу згідно з

відповідними резолюціями Генеральної Асамблеї (п. 2) [43].

Невдовзі УВКБ ООН розпочало надання допомоги й особам, які переміщувалися всередині країн. Отже, на цьому етапі, як констатують Д.В. Іванов та Д.К. Бекашев, зміст згаданих міжнародно-правових документів засвідчує, що тогочасна позиція ООН відносно визначення статусу біженців багато в чому ґрунтувалася на суто прагматичному підході [17, с. 11]. З плином часу УВКБ ООН було змушене запровадити також і практику так званого групового підходу, при якому біженцями визнавалися вже не окремі особи, а ціла група осіб [44]. В даному випадку йшлося про так звані випадки масштабного напливу (*large-scale influx*) або ж масового виходу біженців (*mass exodus*). У зв'язку з цим у 1981 році Виконавчий комітет УВКБ ООН ухвалив відповідний висновок № 22 (XXXII) під назвою «Захист осіб, які шукають притулку, у ситуаціях їх масового притоку» (*Protection of asylum seekers in situations of mass influx*) [45], в якому встановив основні правила поведінки з цією категорією осіб.

На розвиток цього висновку 19 лютого 2001 р. УВКБ ООН було проведено «Глобальні консультації з питань міжнародного захисту», в перебігу яких було опрацьовано документ EC/GC/01/4 «Захист біженців у ситуації масового притоку: загальна система захисту» [46]. В ньому наголошувалося, що масове переміщення «створює особливий виклик для приймаючих держав, для інших постраждалих держав у регіоні та, ще більше, для міжнародної спільноти». Як держави, так і УВКБ ООН зіштовхувалися зі складнощами при наданні належного захисту в цих обставинах. У документі було здійснено спробу визначити та проаналізувати проблеми, які потребували вирішення, а також надати рекомендації, «які могли б призвести до розробки узгоджених і практичних підходів до проблеми, які, незважаючи на пристосування до конкретного контексту, відповідають загально визнаним принципам захисту біженців, заснованим на Конвенції 1951 року [47] та Протоколі 1967 року [48]» [46].

Усвідомлення необхідності збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь з'явилося на початку 1970-х років. Конференція з навколишнього середовища та розвитку в Стокгольмі 1972 р. заклала підґрунтя для формування концепції сталого розвитку [49, с. 454-457], яка, окрім іншого, опосередковано має відношення й до проблеми міграції,

що зумовлена екологічними чинниками. Тому в юридичній літературі [50, р. 142] визнається, що основні міжнародні конференції з питань довкілля відіграли важливу роль у формуванні концепції екологічної міграції.

Окрім того, особливу увагу на взаємозв'язок довкілля та міграції було звернено в перебігу роботи міжнародних конференцій з проблем народонаселення. Вже в 1974 р. на Всесвітній конференції ООН з цих питань, що відбувалася в Будапешті, було визнано необхідність розвитку на національному та міжнародному рівні розуміння складного взаємозв'язку між проблемами населення, споживання ресурсів, навколишнього середовища та розвитку, а також необхідність застосування єдиного аналітичного підходу до вивчення даного взаємозв'язку та відповідних заходів. Крім того, було звернено увагу на проблему міграції до міст, внаслідок якої багато в чому якість довкілля у містах погіршується, спостерігається надмірне споживання, перенаселеність. Як метод боротьби з цією проблемою було запропоновано розробити механізм, який би сприяв збалансованому та раціональному споживанню ресурсів [51].

У 1992 р. на Конференції з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро було звернено увагу на негативний вплив воєн на стан довкілля. Деякі з принципів, розроблених та закріплених учасниками конференції нині, з огляду на дії російських окупантів на території України, набувають надзвичайної актуальності. Зокрема, принцип 25 наголошував, що «мир, розвиток та охорона навколишнього середовища взаємозалежні та нероздільні»; принцип 24 констатував, що «війна неминуче надає руйнівний вплив на процес сталого розвитку. Тому держави повинні поважати міжнародне право, що забезпечує захист навколишнього середовища під час збройних конфліктів, та мають співпрацювати за необхідності у справі його подальшого розвитку»; принцип 23 встановлював, що «навколишнє середовище та природні ресурси народів, що живуть в умовах гноблення, панування та окупації, мають бути захищені» [52]. Недотримання цих принципів, що може мати наслідком екологічні катастрофи (на кшталт аварій на АЕС або пошкодження чи знищення гребель великих гідроелектростанцій), цілком може бути причиною масової екологічної міграції населення.

Не оминула увагою проблеми екологічної міграції й Всесвітня конференція з прав людини, що проводилася в столиці Австрії

з 14 по 25 червня 1993 р. Вона затвердила Віденську декларацію та програму дій. У цьому документі було звернено увагу на кризову ситуацію, що склалася у зв'язку зі зростанням кількості біженців та інших вимушених мігрантів, при цьому було наголошено на важливості та необхідності надання гуманітарної допомоги жертвам усіх стихійних лих та антропогенних катастроф [53, р. 27].

З 5 по 13 вересня 1994 р. в Каїрі відбулася Міжнародну конференцію з населення та розвитку. На ній була прийнята програма дій [54], в якій було визнано, що задоволення основних людських потреб населення, чисельність якого стрімко зростає, залежить від здорового навколишнього середовища. Принагідно було наголошено, що довкілля та населення впливають одне на одне: надмірне споживання ресурсів або забруднення, що спричинені людською діяльністю, можуть призвести до погіршення екологічної ситуації. На конференції було також виявлено проблеми, пов'язані з впливом населення на довкілля. Серед них згадувалося зростання чисельності населення, надмірне споживання, відсутність доступу до ресурсів, політика, яка не стимулює розвитку сільських районів. Як заходи, що могли вживатися державами з метою забезпечення гармонійного розвитку суспільства з урахуванням необхідності сталого розвитку, було визначено стійке управління ресурсами, особливо в уразливих з екологічної точки зору системах. Державам також було запропоновано змінити нераціональний підхід до споживання та структури виробництва за допомогою економічних, законодавчих та адміністративних заходів, спрямованих на просування сталого використання ресурсів та запобігання погіршенню стану навколишнього середовища [54].

Питання екологічної міграції розглядалися й на Всесвітній зустрічі на вищому рівні зі стійкого розвитку в Йоханнесбурзі (2002 р.), де було прийнято План виконання рішень зустрічі, у якому були виражені проблеми регіонів, що найчастіше потерпають від природних катаклізмів [55]. Обговорювали їх і на Всесвітній конференції по зменшенню небезпеки лих, що відбулася в японському місті Кобе [56], а також у перебігу діяльності Спеціальної робочої групи за довгостроковим співробітництвом відповідно до Рамкової конвенції про зміну клімату, яка була створена в ході зустрічі на Балі в 2007 р. [57].

Проблема впливу навколишнього середовища на переміщення населення розглядала-

ся Організацією Об'єднаних Націй не лише у прямому зв'язку з міграційними процесами, що відбувалися в світі, але й з огляду на необхідність надання гуманітарної допомоги. Так, 8 січня 1988 р. в резолюції «Гуманітарна допомога жертвам стихійних лих, та подібних надзвичайних ситуацій» Генеральна Асамблея ООН висловила стурбованість становищем жертв цих катаклізмів та обумовленими ними масовими міграціями населення. Держави, розташовані поблизу районів, де траплялися такі випадки, закликалися до активного сприяння транзиту гуманітарної допомоги [58].

Низку фундаментальних міжнародно-правових актів, якими, зокрема, регламентувалися й проблеми міграції з екологічних причин, було прийнято наприкінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя [59, с. 190-191]. Так, у резолюцією, ухваленою Генеральною Асамблеєю 3 жовтня 2013 р. було затверджено текст Декларації за підсумками діалогу на високому рівні з питання міжнародної міграції та розвитку, в якій визнавалася безумовна «необхідність розгляду тієї ролі, яку можуть відігравати у питаннях міграції екологічні фактори» (п. 25) [60].

Протягом останнього десятиріччя робота над вирішенням міграційних проблем під егідою ООН тривала. Зокрема, зверталася увага й на чинники, що зумовлюють активізацію процесів міграції населення, серед яких не останнє місце посідають екологічні. В Нью-Йоркській декларації про біженців та мігрантів, закріпленій резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 9 вересня 2016 р., зазначалося: «Одні переміщуються в пошуках нових економічних можливостей та перспектив. Інші тікають від життя в умовах збройних конфліктів, злиднів, відсутності продовольчої безпеки, переслідувань, тероризму чи порушення та обмеження прав людини. Треті – з метою уникнути несприятливих наслідків зміни клімату або стихійного лиха (деякі з них можуть бути пов'язані зі зміною клімату) або через інші екологічні фактори. Переміщення багатьох людей, насправді, спричинене поєднанням цих причин» [23]. Останнім часом поєднання цих причин особливо чітко видно на прикладі перебігу розв'язаної росією війни проти України, що спричинила масові переміщення величезної кількості населення. Зокрема, це неодноразово констатовалося у заявах та звітах Незалежної міжнародної комісії з розслідування подій в Україні [61], яка була створена Радою ООН з прав людини 4 березня 2022 р. відповідно до резолюції 49/1

[62] для розслідування всіх можливих порушень прав людини, порушень міжнародного гуманітарного права та пов'язаних із ними злочинів у контексті агресії проти України з боку рф.

Висновки. Підсумовуючи усе викладене вище, зауважимо, що хоча природні зміни та екологічні катастрофи, які унеможливили проживання груп людей в ареалі їхнього традиційного мешкання, з найдавніших часів спричиняли масові переселення до теренів, більш придатних для проживання, усе ж підґрунтя міжнародно-правового регулювання процесів міграції населення через екологічні чинники становлять лише напрацювання міжнародних організацій протягом 20-х рр. XX – початку XXI ст. З певними застереженнями можемо виокремити три основні етапи цього процесу: 1) етап функціонування Ліги Націй, підготовчий, коли закладалися міжнародно-правові засади регламентації статусу біженців загалом; 2) етап вдосконалення міжнародно-правового підґрунтя для вирішення проблем міграції (без спеціального виокремлення міграції з екологічних причин), що хронологічно охоплював другу половину 40-х – по-

чаток 70-х рр. минулого століття; 3) етап опрацювання міжнародно-правових актів, в яких вже відображається розуміння взаємозв'язку між гострими проблемами навколишнього середовища та міграційними процесами, а також передбачаються певні заходи, спрямовані на захист прав екологічних мігрантів.

Останній етап триває й досі. Отже, міграція населення через екологічні чинники є складним міжнародним феноменом, який ставить перед світовою спільнотою низку важливих завдань. Для задоволення потреб правового регулювання екологічної міграції населення на універсальному рівні нині вже сформовано певну нормативну базу, яка все ж потребує подальшого вдосконалення. Поступово наростає актуальність здійснення кодифікації міжнародно-правових норм, спрямованих на отримання детальної оцінки стану навколишнього середовища та міграційних потоків, регламентацію процесів міграції через екологічні чинники та захист прав екологічних мігрантів. Однак, у сучасних умовах така діяльність поки що може розглядатися лише як перспектива.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. United Nations. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration (A/RES/73/195), UN resolution 2019. URL: <https://www.iom.int/resources/global-compact-safe-orderly-and-regular-migration/res/73/195> (accessed: 04.01.2024).
2. Displacement and migration related to disasters, climate change and environmental degradation. European Migration Network Inform. May, 2023. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-05/EMN_Inform_climate_related_migration_final_May2023_090523.pdf (accessed: 04.01.2024).
3. IPCC. Climate change 2023. Synthesis Report Summary for Policymakers. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (accessed: 04.01.2024).
4. What is an “Environmental Refugee”? URL: <https://web.archive.org/web/20061105032813/http://greeneconomics.blogspot.com/2005/10/what-is-environmental-refugee.html> (accessed: 07.01.2024).
5. IDMC. Global Report on Internal Displacement 2022. URL: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2022/#:~:text=Disasters%20triggered%202.6%20million%20displacements,per%20cent%20the%20previous%20year> (accessed: 04.01.2024).
6. UNHCR. Climate change is the defining crisis of our time and it particularly impacts the displaced. 2020. URL: <https://www.unhcr.org/uk/news/latest/2020/11/5fbf73384/climate-change-defining-crisis-time-particularly-impacts-displaced.html> (accessed: 04.01.2024).
7. Землетрус у Туреччині та Сирії. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64535036> (дата звернення: 04.01.2024).
8. Гунько Н.В. Уроки Чорнобилю: екологічна міграція. Демографія та соціальна економіка. 2011. № 2(16). С. 31-41.
9. Terminski B. Environmentally-Induced Displacement. Theoretical Frameworks and Current Challenges. Geneva. 2012. 159 p. URL: <https://web.archive.org/web/20131215025407/http://www.cedem.ulg.ac.be/wp-content/uploads/2012/09/Environmentally-Induced-Displacement-Terminski-1.pdf> (accessed: 07.01.2024).
10. У зоні лиха на правобережжі Херсонщини через підлив ворогом дамби Каховської ГЕС опинилися близько 16 тисяч людей. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3718804-na-hersonsini-v-zoni-liha-cerez-pidriv-кахovskoi-ges-opinilisa-blizko-16-000-ludej.html> (дата звернення: 04.01.2024).
11. Flintan F. Environmental refugees – a misnomer or a reality? A contribution to the Wilton Park Conference Report on environmental security and conflict prevention. 2001. March 1st - 3rd. P. 1-3.

- 12.Бедрій М.М. Міграція населення як об'єкт правового регулювання та вивчення юридичної науки. Держава та регіони. Серія: Право. 2021. № 3 (73). С. 6-11. DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.3.1>
- 13.Black R. Environmental refugees: myth or reality? New issues in refugee research. Working Paper No. 34. University of Sussex, 2001. 19 p. URL: <https://www.unhcr.org/media/environmental-refugees-myth-or-reality-richard-black>; <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3ae6a0d00.pdf> (accessed: 04.01.2024).
- 14.Васянович О.А. Правове становище екологічних біженців як вразливої категорії населення, що потребують еколого-правової охорони. Часопис Київського університету права. 2020. № 4. С. 337-342. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.60>
- 15.Длугопольська Т.І. Міжнародна міграційна політика: від теорії до імплементації. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2020. № 12. С. 31–49. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-03>. (дата звернення: 04.01.2024).
- 16.Дуглас У.О. Трехсотлетняя война. Хроника экологического бедствия / пер. с англ.; под ред. О.С. Колбасова. Москва : Прогресс, 1975. 240 с. URL: <https://libarch.nmu.org.ua/handle/GenofondUA/32866> (дата звернення: 04.01.2024).
- 17.Иванов Д.В., Бекашев Д.К. Экологическая миграция населения: международно-правовые аспекты. Москва: Аспект Пресс, 2013. 176 с.
- 18.Попик О.В. Еколого-економічні аспекти міграційних процесів. Економіка та суспільство. 2022. № 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-39> (дата звернення: 04.01.2024).
- 19.Пуригіна О.Г., Сардак С.Е. Міжнародна міграція : навч. посіб. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2009. 352 с.
- 20.Римаренко Ю.І. Міжнародне міграційне право: підручник (університетський курс). Київ: КНТ, 2007. 640 с.
- 21.Flinton F. Environmental refugees – a misnomer or a reality? A contribution to the Wilton Park Conference Report on environmental security and conflict prevention. 2001. March 1st - 3rd. P. 1-3.
- 22.Чайковський Ю.В. Вплив сучасних конфліктів на зміну міграційної політики сусідніх держав: міжнародно-правові аспекти. Актуальні проблеми політики. 2018. Вип. 62. С. 81-94. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/62_2018/10.pdf (дата звернення: 04.01.2024).
- 23.Resolution adopted by the General Assembly on 9 September 2016. Annex. New York Declaration for Refugees and Migrants. A/RES/70/302 URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F70%2F302&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 16.01.2024).
- 24.Оппенгейм А.Л. Древняя Месопотамия. Портрет погибшей цивилизации. Изд. 2-е, испр. и доп. / пер. с англ. М.Н. Ботвинника. Москва: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1990. 319 с.
- 25.Kenoyer J.M. Culture change during the Late Harappan period at Harappa: new insights on Vedic Aryan issues. The Indo-Aryan controversy: evidence and inference in Indian history / Bryant E.F., Patton L.L., editors. Oxford: Routledge, 2005. P. 21-49.
- 26.Прунцева Г.О. Розвиток організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки суспільства у стародавні часи. Інноваційна економіка. 2019. № 7-8. С. 15-20.
- 27.Гавриленко О.А. З досвіду античного законодавства про продовольчу безпеку (Самос, II ст. до н.е.): історико-правове дослідження. Форум права. 2013. № 4. С. 47-52. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/d9ca155d-a042-49fa-a0be-8fb470269c81>
- 28.Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.). Монографія. Харків: Парус, 2006. 352 с.
- 29.Оппенгейм Л. Международное право. В 2 т. Т. 1: Мир. Полутом 2. Москва: Изд-во иностр. лит., 1949. 547 с.
- 30.Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Харків: Право, 2019. 310 с.
- 31.Колісніченко К.С. Ліга Націй у розвитку міжнародного права: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 234 с.
- 32.Документы Лиги Наций, касающиеся беженцев. Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2000. № 1. С. 37-55. URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/29857/1/2000_1_JLIR_refugees_r.pdf (дата звернення: 07.01.2024).
- 33.Временное соглашение о статусе беженцев, прибывающих из Германии (Женева, 4 июля 1936 г.). Документы Лиги Наций, касающиеся беженцев. С. 44. URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/29857/1/2000_1_JLIR_refugees_r.pdf (дата звернення: 07.01.2024).
- 34.Vogt W. Road to survival. New York, W. Sloane Associates, 1948. 302 p. URL: <https://archive.org/details/roadtosurvival00vogt/page/n5/mode/2up> (accessed: 04.01.2024).
- 35.McAdam J. Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards. UNHCR. Legal and Protection Policy Research Series, 2011. P. 5. URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4dff16e99.pdf> (accessed: 04.01.2024).
- 36.International Organization for Migration. Who we are. URL: <https://www.iom.int/who-we-are> (accessed: 21.01.2024).

37. MOM в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini> (accessed: 21.01.2024)
38. IOM Council Discussion note: Migration and the Environment. 1 November 2007. MC/ INF/288. P. 2–3. URL: https://environmentalmigration.iom.int/sites/g/files/tmzbd1411/files/MC_INF_288.pdf (accessed: 04.01.2024).
39. Migration, Climate Change and the Environment. Definitional Issues. P. 25. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/env_degradation/compendum_climate_change.pdf (accessed: 21.01.2024).
40. UNHCR. Україна. Загальна інформація. URL: <https://www.unhcr.org/ua/%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 07.01.2024).
41. Resolutions of the UN General Assembly. 1388 (XIV). Report of the UN High Commissioner for Refugees. 20.11.1959. URL: <https://www.un.org/ru/ga/14/docs/14res.shtml>; <https://documentsddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/144/57/PDF/NR014457.pdf?OpenElement> (last accessed on 04.01.2024).
42. Resolutions of the UN General Assembly. 1959 (XVIII). Report of the UN High Commissioner for Refugees. 12.12.1963. URL: <https://documentsddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/188/60/PDF/NR018860.pdf?OpenElement> (last accessed on 04.01.2024).
43. Resolutions of the UN General Assembly. 3143 (XXVIII). Report of the UN High Commissioner for Refugees. 14.12.1973. URL: <https://documentsddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/285/17/PDF/NR028517.pdf?OpenElement> (last accessed on 04.01.2024).
44. Jackson I.C. The Refugee Concept in Group Situations, Hague; Boston : Martinus Nijhoff Publishers. 1999. XIV, 486p. URL: https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrFNAT59ZtKPA74A9XNyoA;_ylu=Y29sbwNiZjEEcG9zAzEEdnRpZMEc2VjA3Ny/RV=2/RE=1704748666/RO=10/RU=https%3a%2f%2fbrill.com%2fdownloadpdf%2fdisplay%2fbook%2f9789004632929%2ffront-1.pdf/RK=2/RS=A8z_SC1RyYYu6LSUXgGoQo_T7wo- (accessed: 04.01.2024).
45. Protection of Asylum-Seekers in Situations of Mass Inflow. UNHCR Executive Committee Conclusion. 1981. No. 22 (XXXII). <https://www.unhcr.org/publications/protection-asylum-seekers-situations-large-scale-influx> (accessed: 04.01.2024).
46. Protection of refugees in mass influx situations: overall protection framework. Global consultations on international protection. 1st Meeting. EC/GC/01/4. 9 February 2001. URL: <https://www.unhcr.org/media/protection-refugees-mass-influx-situations-overall-protection-framework> (accessed: 08.01.2024).
47. Конвенція про статус біженців 1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 08.01.2024).
48. Протокол щодо статусу біженців 1967 р. Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363#Text (дата звернення: 08.01.2024).
49. Гавриленко О.А. Стокгольмська декларація 1972 р.: перші кроки на шляху до сталого розвитку (історико-правовий екскурс). Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці, 27 жовтня 2023 року). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2023. С. 454-457.
50. Gonin P., Lassailly-Jacob V. Les réfugiés de l'environnement. Une nouvelle catégorie de migrants forcés? Revue européenne des migrations internationales. 2002. No 2. Vol. 18. P. 142. <https://journals.openedition.org/remi/1654> (accessed: 21.01.2024).
51. World Population Plan of Action. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/E_CONF.60_19_Plan.pdf#:~:text=The%20explicit%20aim%20of%20the%20World%20Population%20Plan,of%20population%20problems%20is%2C%20above%20all%2C%20socio-economic%20transformation (accessed: 29.04.2012).
52. Report of the United Nations conference on environment and development. Rio de Janeiro, 3-14 June 1992. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (дата звернення: 08.01.2024).
53. Report of the World Conference on Human Rights Report of the Secretary-General. A/CONF.157/24 (Part I). 1993. October, 13. P. 27. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FCONF.157%2F24&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 08.01.2024).
54. Report of the International Conference on Population and Development. Cairo, 1994. 5–13 September. A/CONF.171/13. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FCONF.171%2F13&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 08.01.2024).
55. План виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні по устійчивому розвитку. Резолюція 2.A/CONF.199/20. C.56. URL: <https://documentsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/636/95/PDF/N0263695.pdf?OpenElement> (accessed: 23.01.2024).
56. Report of the World Conference on Disaster Reduction. Kobe, Hyogo, Japan, 18-22 January 2005. A/CONF.206/6. URL: <https://documentsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/610/29/PDF/G0561029.pdf?OpenElement> (accessed: 23.01.2024).

57. Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, held in Bali from 3 to 15 December 2007. Addendum. Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its thirteenth session. FCCC/ CP/2007/6/Add.1. URL:

<https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=FCCC%2FCP%2F2007%2F6%2FAdd.1&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 23.01.2024).

58. Humanitarian assistance to victims of natural disasters and similar emergency situations. Resolution of the UGeeralAssebly.08.12.1988A/RES/43/131. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F43%2F131&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 08.11.2024).

59. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.

60. Resolution adopted by the General Assembly on 3 October 2013. Declaration of the High-level Dialogue on International Migration and Development. A/RES/68/4. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F68%2F4&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 16.01.2024).

61. Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicshr-ukraine/index> (accessed: 16.11.2024).

62. Resolution adopted by the Human Rights Council on 4 March 2022 49/1. Situation of human rights in Ukraine stemming from the Russian aggression. A/HRC/RES/49/1. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G22/277/44/PDF/G2227744.pdf?OpenElement> (accessed: 16.01.2024).

Стаття надійшла до редакції 02.02.2024

Стаття рекомендована до друку 29.03.2024

O. A. HAVRYLENKO,

DSc (Law), Professor,

Professor of the International and European Law Department

E-mail: o.gavrylenko@karazin.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5554-4919>

V. N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

FORMATION OF THE FUNDAMENTALS OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF POPULATION MIGRATION PROCESSES DUE TO ENVIRONMENTAL FACTORS: HISTORICAL AND LEGAL ESSAY

ABSTRACT. *Introduction.* The article highlights the process of forming the foundations of international legal regulation of population migration processes due to environmental factors, defining its main stages and identifying the specifics of relevant international legal sources inherent in each period.

Summary of the main results of the study. It is noted that natural changes and ecological disasters, which made it impossible for groups of people to live in the area of their traditional residence, from ancient times caused mass migrations to areas more suitable for living, yet the basis of international legal regulation of the processes of population migration due to environmental factors is only a development international organizations during the 20s of the 20th - the beginning of the 21st century. With certain caveats, we can single out three main stages of this process: 1) the preparatory stage of the functioning of the League of Nations, when the international legal foundations for regulating the status of refugees in general were laid; 2) the stage of improvement of the international legal basis for solving migration problems (without specifically distinguishing migration for environmental reasons), which chronologically covered the second half of the 40s - the beginning of the 70s of the last century; 3) the stage of development of international legal acts, which already reflect an understanding of the relationship between acute environmental problems and migration processes, as well as provide for certain measures aimed at protecting the rights of environmental migrants. The last stage is still ongoing.

Conclusion. The conclusion that population migration due to environmental factors is a complex international phenomenon that poses a number of important tasks to the world community is substantiated. To meet the needs of the legal regulation of ecological population migration at the universal level, a certain regulatory framework has already been formed, which, however, still needs improvement. The urgency of codifying international legal norms aimed at obtaining a detailed assessment of the state of the environment and migration flows, regulation of migration processes due to environmental factors and protection of the rights of environmental migrants is also gradually increasing. However, at present such activity can be considered only as a perspective.

KEY WORDS: *international law, history of international law, migration law, refugees, environmental problems, environmental migrants, international organizations.*

REFERENCES

1. United Nations. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration (A/RES/73/195), UN resolution 2019. URL: <https://www.iom.int/resources/global-compact-safe-orderly-and-regular-migration/res/73/195> (accessed: 04.01.2024).

2. Displacement and migration related to disasters, climate change and environmental degradation. European Migration Network Inform. May, 2023. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-05/EMN_Inform_climate_related_migration_final_May2023_090523.pdf (accessed: 04.01.2024).
3. IPCC. Climate change 2023. Synthesis Report Summary for Policymakers. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (accessed: 04.01.2024).
4. What is an “Environmental Refugee”? URL: <https://web.archive.org/web/20061105032813/http://greeneconomics.blogspot.com/2005/10/what-is-environmental-refugee.html> (accessed: 07.01.2024).
5. IDMC. Global Report on Internal Displacement 2022. URL: <https://www.internal-displacement.org/global-rpt/grid2022/#:~:text=Disasters%20triggered%202.6%20million%20displacements,per%20cent%20the%20previous%20year> (accessed: 04.01.2024).
6. UNHCR. ‘Climate change is the defining crisis of our time and it particularly impacts the displaced, 2020. URL: <https://www.unhcr.org/uk/news/latest/2020/11/5fbf73384/climate-change-defining-crisis-time-particularly-impacts-displaced.html> (accessed: 04.01.2024).
7. Earthquake in Turkey and Syria. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64535036> (accessed: 04.01.2024). (in Ukrainian).
8. Hunko N.V. (2011). Lessons from Chernobyl: ecological migration. Demography and social economy. No. 2(16). P. 31-41 (in Ukrainian).
9. Terminski B. Environmentally-Induced Displacement. Theoretical Frameworks and Current Challenges. Geneva, 2012. 159 p. P. 60. URL: <https://web.archive.org/web/20131215025407/http://www.cedem.ulg.ac.be/wp-content/uploads/2012/09/Environmentally-Induced-Displacement-Terminski-1.pdf> (accessed: 07.01.2024).
10. About 16,000 people found themselves in the disaster zone on the right bank of the Kherson Oblast due to the enemy's undermining of the dam of the Kakhovskaya Hydroelectric Power Station. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3718804-na-hersonsini-v-zoni-liha-cerez-pidriv-kahovskoi-ges-opinilisa-blizko-16-000-ludej.html> (accessed: 04.01.2024) (in Ukrainian).
11. Flintan F. Environmental refugees – a misnomer or a reality? A contribution to the Wilton Park Conference Report on environmental security and conflict prevention. 2001. March 1st - 3rd. P. 1-3.
12. Bedriy M.M. (2021). Population migration as an object of legal regulation and study of legal science. State and regions. Series: Law. No. 3 (73). P. 6-11. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.3.1> (in Ukrainian).
13. Black R. Environmental refugees: myth or reality? New issues in refugee research. Working Paper No. 34. University of Sussex, 2001. 19 p. URL: <https://www.unhcr.org/media/environmental-refugees-myth-or-reality-richard-black>; <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3ae6a0d00.pdf> (accessed: 04.01.2024).
14. Vasyanovych O.A. The legal position of environmental refugees as a vulnerable population category in need of environmental and legal protection. Journal of the Kyiv University of Law. 2020. No. 4. P. 337-342. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.60> (in Ukrainian).
15. Dlugopolska T.I. International migration policy: from theory to implementation. Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. Series: International relations. Economy. Local studies. Tourism. 2020. No. 12. P. 31–49. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-03> (date of application: 04.01.2024) (in Ukrainian).
16. Douglas U.O. (1975). The Three Hundred Years' War. Chronicle of an ecological disaster / trans. with English; under the editorship O.S. Kolbasova. Moscow: Progress. 240 p. URL: <https://libarch.nmu.org.ua/handle/GenofondUA/32866> (accessed: 04.01.2024) (in Russian).
17. Ivanov D.V., Bekyashev D.K. (2013). Ecological population migration: international legal aspects. Moscow: Aspect Press. 176 p. (in Russian).
18. Popyk O.V. (2022). Ecological and economic aspects of migration processes. Economy and society. No. 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-39> (accessed: 04.01.2024) (in Ukrainian).
19. Purygina O.G., Sardak S.E. (2009). International migration: education. manual Dnipropetrovsk: Publishing House of DNU. 352 p. (in Ukrainian).
20. Rymarenko Yu.I. (2007). International migration law: textbook (university course). Kyiv: KNT. 640 p. (in Ukrainian).
21. Flintan F. (2001). Environmental refugees – a misnomer or a reality? A contribution to the Wilton Park Conference Report on environmental security and conflict prevention. March 1st - 3rd. P. 1-3.
22. Tchaikovskiy Yu.V. (2018). The influence of modern conflicts on the change in the migration policy of neighboring states: international legal aspects. Actual problems of politics. Issue 62. P. 81-94. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/62_2018/10.pdf (accessed: 04.01.2024). (in Ukrainian).
23. Resolution adopted by the General Assembly on 9 September 2016. Annex. New York Declaration for Refugees and Migrants. A/RES/70/302 URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F70%2F302&LangRequested=False> (accessed: 16.01.2024).
24. Oppenheim A.L. (1990). Ancient Mesopotamia. Portrait of a lost civilization. Ed. 2nd, ex. and additional / trans. with English M.N. Botvinnik. Moscow: Nauka, Main editorial office of eastern literature. 319 p. (in Russian).
25. Kenoyer J.M. (2005). Culture change during the Late Harappan period at Harappa: new insights on Vedic Aryan issues. The Indo-Aryan controversy: evidence and inference in Indian history / Bryant E.F., Patton L.L., editors. Oxford: Routledge. P. 21-49.

26. Pruntseva G.O. (2019). Development of the organizational and economic mechanism of food security of society in ancient times. *Innovative economy*. No. 7-8. P. 15-20. (in Ukrainian).
27. Havrylenko O.A. (2013). From the experience of ancient legislation on food security (Samos, 2nd century BC): historical and legal research. *Law forum*. No. 4. P. 47-52. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/d9ca155d-a042-49fa-a0be-8fb470269c81> (accessed: 16.01.2024). (in Ukrainian).
28. Havrylenko O.A. (2006). Ancient states of the Northern Black Sea region: near the origins of national law (the end of the 7th century BC - the first half of the 6th century AD). Monograph. Kharkiv: Parus. 352 p. (in Ukrainian).
29. Oppenheim L. (1949). *International law*. In 2 vols. Vol. 1: Peace. Part 2. Moscow: Izd-vo inostr. lit. 547 p. (in Russian).
30. Syroid T.L., Fomina L.O. (2019). *International protection of human rights: a study guide*. Kharkiv: Pravo. 310 p. (in Ukrainian).
31. Kolisnichenko K.S. (2011). *League of Nations in the development of international law: monograph*. Odesa: Phoenix. 234 p. (in Ukrainian).
32. Documents of the League of Nations concerning refugees. *Belarusian Journal of International Law and International Relations*. 2000. No. 1. P.3755. URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/29857/1/2000_1_JILIR_refugees_r.pdf (accessed: 07.01.2024). (in Russian).
33. Provisional agreement on the status of refugees arriving from Germany (Geneva, July 4, 1936). Documents of the League of Nations concerning refugees. P. 44. URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/29857/1/2000_1_JILIR_refugees_r.pdf (дата звернення: 07.01.2024). (in Russian).
34. Vogt W. *Road to survival*. New York, W. Sloane Associates, 1948. 302 p. URL: <https://archive.org/details/roadtosurvival00vogt/page/n5/mode/2up> (accessed: 04.01.2024).
35. McAdam J. (2011). *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. UNHCR. Legal and Protection Policy Research Series. P. 5. URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4dff16e99.pdf> (accessed: 04.01.2024).
36. International Organization for Migration. Who we are. URL: <https://www.iom.int/who-we-are> (accessed: 21.01.2024).
37. MOM в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini> (accessed: 21.01.2024)
38. IOM Council Discussion note: Migration and the Environment. 1 November 2007. MC/ INF/288. P. 2–3. URL: https://environmentalmigration.iom.int/sites/g/files/tmzbd1411/files/MC_INF_288.pdf (accessed: 04.01.2024).
39. Migration, Climate Change and the Environment. Definitional Issues. P. 25. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/env_degradation/compendum_climate_change.pdf (accessed: 21.01.2024).
40. UNHCR. Україна. Загальна інформація. URL: <https://www.unhcr.org/ua/%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 07.01.2024). (in Ukrainian).
41. Resolutions of the UN General Assembly. 1388 (XIV). Report of the UN High Commissioner for Refugees. 20.11.1959. URL: <https://www.un.org/ru/ga/14/docs/14res.shtml>; <https://documents-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/144/57/PDF/NR014457.pdf?OpenElement> (last accessed on 04.01.2024).
42. Resolutions of the UN General Assembly. 1959 (XVIII). Report of the UN High Commissioner for Refugees. 12.12.1963. URL: <https://documents-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/188/60/PDF/NR018860.pdf?OpenElement> (last accessed on 04.01.2024).
43. Resolutions of the UN General Assembly. 3143 (XXVIII). Report of the UN High Commissioner for Refugees. 14.12.1973. URL: <https://documents-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/285/17/PDF/NR028517.pdf?OpenElement> (last accessed on 04.01.2024).
44. Jackson I.C. *The Refugee Concept in Group Situations*, Hague; Boston : Martinus Nijhoff Publishers. 1999. XIV, 486p. URL: https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrFNAT59ZtKPA74A9XNy0A;_ylu=Y29sbwNiZjEEcG9zAzEEEdnRpZMEc2VjA3Ny/RV=2/RE=1704748666/RO=10/RU=https%3a%2f%2fbrill.com%2fdownloadpdf%2fdisplay%2fbook%2f9789004632929%2ffront-1.pdf/RK=2/RS=A8z_SC1RyYYu6LSUXgGoQo_T7wo- (accessed: 04.01.2024).
45. Protection of Asylum-Seekers in Situations of Mass Inflow. UNHCR Executive Committee Conclusion. 1981. No. 22 (XXXII). <https://www.unhcr.org/publications/protection-asylum-seekers-situations-large-scale-influx> (accessed: 04.01.2024).
46. Protection of refugees in mass influx situations: overall protection framework. Global consultations on international protection. 1st Meeting. EC/GC/01/4. 9 February 2001. URL: <https://www.unhcr.org/media/protection-refugees-mass-influx-situations-overall-protection-framework> (accessed: 08.01.2024).
47. Convention on the Status of Refugees of 1951 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (accessed: 08.01.2024). (in Ukrainian).
48. Protocol Relating to the Status of Refugees of 1967. Official translation. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363#Text (accessed: 08.01.2024). (in Ukrainian).

49. Havrylenko O.A. (2023). The Stockholm Declaration of 1972: the first steps on the way to sustainable development (historical and legal excursion). The goals of sustainable development in the aspect of strengthening the national and international legal order: theses of reports of the International Scientific and Practical Conference (Zaporizhia-Lviv-Odesa-Uzhhorod-Kharkiv-Chernivtsi, October 27, 2023). Kharkiv: KhNU named after V.N. Karazina. P. 454-457 (in Ukrainian).
50. Gonin P., Lassailly-Jacob V. Les réfugiés de l'environnement. Une nouvelle catégorie de migrants forcés? *Revue européenne des migrations internationales*. 2002. No 2. Vol. 18. P. 142. <https://journals.openedition.org/remi/1654> (accessed: 21.01.2024).
51. World Population Plan of Action. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/E_CONF.60_19_Plan.pdf#:~:text=The%20explicit%20aim%20of%20the%20World%20Population%20Plan,of%20population%20problems%20is%2C%20above%20all%2C%20socio-economic%20transformation (accessed: 29.04.2012).
52. Report of the United Nations conference on environment and development. Rio de Janeiro, 3-14 June 1992 URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (дата звернення: 08.01.2024).
53. Report of the World Conference on Human Rights Report of the Secretary-General. A/CONF.157/24 (Part I). 1993. October, 13. P. 27. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FCONF.157%2F24&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 08.01.2024).
54. Report of the International Conference on Population and Development. Cairo, 1994. 5-13 September. A/CONF.171/13 URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FCONF.171%2F13&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 08.01.2024).
55. Implementation plan of the World Summit on Sustainable Development. Resolution 2. A/CONF.199/20. C. 56. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/636/95/PDF/N0263695.pdf?OpenElement> (accessed: 23.01.2024). (in Russian).
56. Report of the World Conference on Disaster Reduction. Kobe, Hyogo, Japan, 18-22 January 2005. A/CONF.206/6. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/610/29/PDF/G0561029.pdf?OpenElement> (accessed: 23.01.2024).
57. Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, held in Bali from 3 to 15 December 2007. Addendum. Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its thirteenth session. FCCC/CP/2007/6/Add.1. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=FCCC%2F2007%2F6%2FAdd.1&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 23.01.2024).
58. Humanitarian assistance to victims of natural disasters and similar emergency situations. Resolution of the UGeeralAsseibly. 08.12.1988A/RES/43/131. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F43%2F131&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 08.11.2024).
59. Syroid T.L. (2018). International public law: a textbook. Odesa: Phoenix, 744 p. (in Ukrainian).
60. Resolution adopted by the General Assembly on 3 October 2013. Declaration of the High-level Dialogue on erntoal Migration and Development. A/RES/68/4. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F68%2F4&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (accessed: 16.11.2024).
61. Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine/index> (accessed: 16.01.2024).
62. Resolution adopted by the Human Rights Council on 4 March 2022 49/1. Situation of human rights in Ukraine stemming from the Russian aggression. A/HRC/RES/49/1. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G22/277/44/PDF/G2227744.pdf?OpenElement> (accessed: 16.01.2024).

The article was received by the editors 02.02.2024

The article is recommended for printing 29.03.2024